

FRANZ ΚΑΦΚΑ

Γράμμα
στον πατέρα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Πολυαγαπημένη πατέρα,

Tis προάλλες με ρώτησες γιατί λέω πως σε φοβάμαι. Ως συνήθως, δεν ήξερα τι να σου απαντήσω, αφενός επειδή ακριβώς σε φοβάμαι, αφετέρου επειδή, για να εξηγήσω αυτόν τον φόβο, θα έπρεπε να υπεισέλθω σε πάμπολλες λεπτομέρειες, πολύ περισσότερες απ' αυτές που θα μπορούσα να θυμηθώ εν τη ρύμη του λόγου. Κι αν προσπαθώ εδώ να σου απαντήσω γραπτώς, πάλι θα είναι τελείως ελλιπής η απάντησή μου, αφού, ακόμα κι όταν γράφω, ο φόβος και τα συνεπακόλουθά του με κάνουν πιο διστακτικό απέναντί σου, αλλά κι επειδή η έκταση του υλικού είναι τέτοια, που υπερβαίνει κατά πολύ τόσο τη μνήμη όσο και τη νόσή μου.

Εσύ το συγκεκριμένο θέμα το θεωρούσες πάντα απλούστατο, τουλάχιστον στον βαθμό που μιλούσες γι' αυτό μπροστά μου και μπροστά σε πολλούς άλλους αδιακρίτως. Απ' ό,τι φαίνεται, το έβλεπες περίπου ως εξής: Σ' όλη σου τη ζωή σκοτωνόσουν στη δουλειά

και θυσιάζες τα πάντα για τα παιδιά σου, ιδίως για μένα, με αποτέλεσμα να ζω «ζωή χαρισάμενη», να είμαι τελείως ελεύθερος να μορφωθώ καταπώς ήθελα, να μην έχω την παραμικρή αφορμή να ανησυχώ για το αν θα έχω να φάω και επομένως να μην έχω καμία ανησυχία γενικώς· εσύ δεν ζήτησες σε αντάλλαγμα καμιά ευγνωμοσύνη, τη γνωρίζεις άλλωστε πολύ καλά «την ευγνωμοσύνη των παιδιών», αλλά περιμένες έστω λίγη κατανόηση, κάποια ένδειξη ότι σε νοιαζόμασταν· εγώ, όμως, αντί γι' αυτό, πάντα σε απέφευγα, κρυβόμουν στο δωμάτιό μου, στα βιβλία μου, στους ανισόρροπους φίλους μου, σε μεγαλεπήβολες ιδέες· ποτέ δεν σου μίλησα ανοιχτά, δεν ερχόμουν να σε βρω στον ναό, ποτέ δεν σ' επισκέφτηκα στο Φράντσενσμπαντ, μα ούτε κατά τ' άλλα μ' ένοιαζε ποτέ η οικογένεια, δεν ασχολιόμουν ούτε με την επιχείρηση ούτε με τις άλλες υποθέσεις σου, σου φόρτωσα το εργοστάσιο* κι ύστερα σε παράτησα, υποστήριζα την Ότλα όταν έκανε του κεφαλιού της και, ενώ για σένα

---

* Το 1911, ο γαμπρός του Κάφκα, Καρλ Χέρμαν, ίδρυσε μια επιχείρηση, ένα εργοστάσιο αμιάντου, όπου συνεταιίρος ήταν ο Φραντς, ενώ είχε επενδύσει χρήματα και η οικογένεια Κάφκα. Ωστόσο, το εργοστάσιο δεν πήγε καλά. (Σ.τ.Μ.)

δεν κουνάω ούτε δαχτυλάκι (ούτε ένα εισιτήριο για το θέατρο δεν σου φέρνω), για τους φίλους μου κάνω τα πάντα. Όταν συνοψίζεις τη γνώμη σου για μένα, βγαίνει το συμπέρασμα ότι ναι μεν δεν μου προσάπτεις κάτι αναξιοπρεπές ή πραγματικά μοχθηρό (με εξαίρεση ίσως τα πρόσφατα σχέδιά μου να παντρευτώ), παρά μόνο ψυχρότητα, παραξενιά, αχαριστία. Και μάλιστα μου τα προσάπτεις με τέτοιο τρόπο, σαν να πρόκειται για αποκλειστικά δικό μου φταίξιμο, σαν να μπορούσα, ας πούμε, μ' ένα απλό στρίψιμο του πηδαλίου να τα κάνω όλα διαφορετικά, ενώ εσένα δεν σε βαραίνει η παραμικρή ευθύνη για όλα αυτά, πέραν του ότι υπήρξες υπερβολικά καλός απέναντί μου.

Έτσι τα παρουσιάζεις συνήθως, και υπάρχει κάτι στο οποίο θα συμφωνήσω μαζί σου: ούτε κι εγώ πιστεύω πως ευθύνεσαι έστω και λίγο για την αποξένωσή μας. Όμως ούτε εμένα με βαραίνει η παραμικρή ευθύνη. Αν κατάφερνα να σε κάνω να το παραδεχτείς, τότε θα μπορούσαμε, αν όχι να ξεκινήσουμε από την αρχή, αφού βρισκόμαστε και οι δύο σε πολύ προχωρημένη ηλικία για κάτι τέτοιο, να βρούμε έστω κάποια γαλήνη· ακόμα κι αν δεν σταματούσαν οι ακατάπαυστες μορφές σου, ίσως κόπαζαν λιγάκι.

Παραδόξως, έχεις ήδη κάποια ιδέα για όσα θέλω να σου πω. Προσφάτως, για παράδειγμα, μου είπες: «Πάντα σε αγαπούσα, έστω κι αν εκ πρώτης όψεως δεν σου φερόμουν όπως φέρονται συνήθως οι άλλοι πατεράδες, επειδή ακριβώς εγώ δεν μπορώ να προσποιηθώ όπως κάνουν οι άλλοι». Κατά βάθος, πατέρα, ουδέποτε αμφέβαλα για την καλή σου προαίρεση απέναντί μου, όμως αυτό το σχόλιο το θεωρώ εσφαλμένο. Ναι, πράγματι, δεν μπορείς να προσποιηθείς, όμως το να ισχυρίζεσαι, γι' αυτόν και μόνο τον λόγο, ότι οι άλλοι πατεράδες προσποιούνται είναι ή καθαρή στενομυαλιά, που δεν σηκώνει άλλη συζήτηση, ή ίσως –και, αν θες τη γνώμη μου, περί αυτού πρόκειται εν προκειμένω– μια συγκαλυμμένη διατύπωση που υπονοεί ότι κάτι δεν πάει καλά μεταξύ μας και ότι σ' αυτό έχεις συμβάλει κι εσύ, αλλά χωρίς να φταις. Αν όντως αυτό εννοείς, τότε είμαστε σύμφωνοι.

Δεν λέω, βέβαια, πως μόνο εξαιτίας της δικής σου επιρροής έχω γίνει αυτό που είμαι. Αυτό θα ήταν παρατραβηγμένο (κι εγώ έχω ομολογουμένως έφεση σε τέτοιες υπερβολές). Είναι εξαιρετικά πιθανό, ακόμα κι αν είχα μεγαλώσει τελείως έξω από τη δική σου επιρροή, πάλι να μην είχα γίνει άνθρωπος της αρεσκείας

σου. Πιθανότατα πάλι θα είχα γίνει ένας αδύναμος, φοβισμένος, διστακτικός, ανήσυχος άνθρωπος, ούτε Ρόμπερτ Κάφκα ούτε Καρλ Χέρμαν, απλώς τελείως διαφορετικός απ' ό,τι είμαι τώρα, και μπορεί τότε να τα πηγαίναμε περίφημα μεταξύ μας. Θα ήμουν ευτυχής να σε είχα φίλο, εργοδότη, θείο, παππού, ακόμα και (αν και αυτό με κάποιες επιφυλάξεις) πεθερό. Μονάχα ως πατέρας ήσουν υπερβολικά δυναμικός για μένα, ιδίως από τη στιγμή που οι αδελφοί μου πέθαναν μικροί, οι αδελφές ήρθαν πολύ αργότερα, κι έτσι αναγκάστηκα να υποστώ ολομόναχος το πρώτο σφυροκόπημα, χωρίς ωστόσο να διαθέτω το απαιτούμενο σθένος.

Δες μας συγκριτικά: εγώ, για να το θέσω τελείως συνοπτικά, είμαι ένας Λέβι με ένα κάποιο καφκικό υπόβαθρο, όμως δεν έχω ως κινητήριο δύναμη τη θέληση των Κάφκα για ζωή, για επιχειρήσεις και κατακτήσεις, παρά το κεντρί των Λέβι, που ενεργεί πιο κρυφά, πιο ντροπαλά, σε άλλη κατεύθυνση, και συχνά σταματάει τελείως να λειτουργεί. Εσύ, απεναντίας, είσαι ένας καθαρόαιμος Κάφκα, στο σθένος, την υγεία, την όρεξη, τη στεντόρεια φωνή, την ευ-

γλωττία, την αυτοπεποίθηση, την υπεροχή στα πάντα, την αντοχή, την οξυδέρκεια, την ευθυκρισία ως προς τους ανθρώπους, μια κάποια γενναιοδωρία, σε συνδυασμό φυσικά με όλα τα ελαττώματα και τις αδυναμίες που συνοδεύουν αυτά τα γνωρίσματα και στα οποία σε οδηγεί το ταμπεραμέντο σου και ενίοτε η οξυθυμία σου. Ίσως δεν είσαι εντελώς Κάφκα ως προς την κοσμοθεωρία σου, απ' όσο είμαι σε θέση να σε συγκρίνω με τους θείους Φίλιπ, Λούντβιχ, Χάινριχ. Είναι παράξενο, αλλά και πάλι μπορεί να μη βλέπω πολύ καθαρά. Όλοι τους ήταν, πάντως, πιο πρόσχαροι, πιο κεφάτοι, πιο ανέμελοι, πιο καλόβολοι, λιγότερο αυστηροί σε σύγκριση μ' εσένα. (Σ' αυτό, παρεμπιπτόντως, έχω πάρει αρκετά από σένα, κι έχω διαχειριστεί εξαιρετικά καλά αυτή μου την κληρονομιά, χωρίς ωστόσο να διαθέτω μέσα μου τα αναγκαία αντίβαρα, όπως εσύ.) Από την άλλη, βέβαια, κι εσύ έχεις ζήσει άλλες δυσκολίες απ' αυτή την άποψη, ίσως ήσουν κι εσύ πιο χαρούμενος πριν έρθουν τα παιδιά σου, και προπάντων εγώ, να σε απογοητεύουν και να σε συγχύζουν μέσα στο ίδιο σου το σπίτι (όταν έρχονταν ξένοι, άλλωστε, ήσουν αλλιώς), και ίσως έχεις γίνει και τώρα πιο χαρούμενος, αφού τα εγγόνια και

ο γαμπρός σου σου δίνουν πάλι λίγη από τη ζεστασιά που δεν μπόρεσαν, με εξαίρεση ίσως τη Βάλι, να σου δώσουν τα παιδιά σου. Τέλος πάντων, ήμασταν τόσο διαφορετικοί μεταξύ μας και τόσο επικίνδυνοι ο ένας για τον άλλο εξαιτίας αυτής της διαφορετικότητας, ώστε, αν ήθελε κάποιος, φερειπείν, να υπολογίσει εκ των προτέρων πώς θα συμπεριφερόμασταν μεταξύ μας εγώ, το παιδί που εξελισσόταν αργά, κι εσύ, ο ενήλικος άντρας, θα μπορούσε κάλλιστα να υποθέσει πως θα με τσαλαπατούσες, πως δεν θα απέμενε τίποτε από μένα. Αυτό, βέβαια, δεν συνέβη, γιατί στα ζωντανά πλάσματα δεν χωρούν τέτοιοι υπολογισμοί, αλλά ίσως συνέβη κάτι ακόμα χειρότερο. Σε παρακαλώ, ωστόσο, να μην ξεχνάς στιγμή ότι ποτέ μου δεν πίστεψα, δεν το διανοήθηκα καν, ότι εσύ φταις σε κάτι. Εσύ επέδρασες πάνω μου όπως όφειλες να επιδράσεις, απλώς θα ήθελα να πάψεις να το θεωρείς εξαιρετικά μοχθηρό εκ μέρους μου που λύγισα κάτω απ' αυτή την επίδραση.

Ήμουν φοβισμένο παιδί· παρ' όλα αυτά ήμουν σίγουρα και πεισματάρης, όπως είναι τα παιδιά· ασφαλώς με παραχάιδευε κι η μητέρα μου, μα δεν πιστεύω

πως ήμουν τόσο ατίθασος, δεν φρονώ πως μια καλή κουβέντα, ένα απαλό κράτημα απ' το χέρι, ένα καλοπροαίρετο βλέμμα δεν θα κατάφερνε να εκμαιεύσει ό,τι κι αν ήθελε κάποιος από μένα. Κι εσύ κατά βάθος είσαι ένας καλός και γλυκός άνθρωπος (όσα ακολουθούν δεν έρχονται σε αντίθεση μ' αυτό, άλλωστε εγώ μιλάω μονάχα για τη συγκεκριμένη εκδοχή σου που είχε επίδραση στο παιδί σου), όμως δεν έχουν όλα τα παιδιά τις αντοχές και την αφοβία να σκάψουν αρκετά ώστε να φτάσουν στην καλοσύνη. Δεν μπορείς να φέρεσαι σ' ένα παιδί παρά μόνον όπως είσαι φτιαγμένος και ο ίδιος, με δύναμη, θόρυβο και οξυθυμία, και εν προκειμένω αυτό σου φαινόταν και απολύτως ενδεδειγμένο, αφού ήθελες να με αναθρέψεις έτσι ώστε να γίνω ένα δυνατό, θαρραλέο αγόρι.

Δεν είμαι φυσικά σε θέση να περιγράψω σήμερα επακριβώς τις παιδαγωγικές μεθόδους σου κατά τα πρώτα πρώτα χρόνια της ζωής μου, όμως μπορώ να τις φανταστώ στο περίπου, συνάγοντάς τις με βάση τα επόμενα χρόνια καθώς και τη συμπεριφορά σου απέναντι στον Φέλιξ. Θα πρέπει δε να λάβουμε υπόψη πως όλο αυτό εντεινόταν από το γεγονός ότι τότε ήσουν νεότερος και άρα πιο φρέσκος, πιο άγριος, πιο

αυθεντικός, πολύ πιο ξέγνοιαστος απ' ό,τι σήμερα, κι επιπλέον ήσουν τελείως δοσμένος στη δουλειά σου, δεν σ' έβλεπα σχεδόν ούτε μία φορά τη μέρα, με αποτέλεσμα να μου κάνεις ακόμα πιο έντονη εντύπωση, η οποία ποτέ δεν ξεθύμανε λόγω της συνήθειας.

Το μόνο που θυμάμαι συγκεκριμένα είναι ένα επεισόδιο από τα πρώτα μου χρόνια. Ίσως το θυμάσαι κι εσύ. Μια νύχτα κλαψούριζα συνέχεια ζητώντας νερό, όχι επειδή διψούσα, αυτό είναι βέβαιο, αλλά λίγο για να σας εκνευρίσω και λίγο για να διασκεδάσω, υποθέτω. Όταν είδες ότι μερικές απειλές με έντονο ύφος δεν έφεραν αποτέλεσμα, με σήκωσες από το κρεβάτι, μ' έβγαλες στο κατώφλι του σπιτιού και με παράτησες λίγη ωρίτσα εκεί έξω, μπροστά στην κλειστή πόρτα, με τη νυχτικιά. Δεν ισχυρίζομαι πως αυτό δεν ήταν σωστό, γιατί πραγματικά μπορεί να μην υπήρχε άλλος τρόπος να βρείτε πouxία νυχτιάτικα· θέλω ωστόσο να δείξω ποιες ήταν οι παιδαγωγικές σου μέθοδοι και τι επίδραση είχαν σ' εμένα. Διότι ναι μεν έπειτα απ' αυτό ήμουν πειθήνιος, όμως είχε αφήσει μέσα μου μια πληγή. Λόγω χαρακτήρα, ποτέ μου δεν κατάφερα να συνδέσω σωστά μεταξύ τους το ανόητο παρα-

καλειτό για νερό, που μου φαινόταν τελείως φυσικό, με την απίστευτη φρίκη τού να σε πετούν έξω από το σπίτι. Ακόμα και χρόνια αργότερα υπέφερα στη βασανιστική σκέψη ότι εκείνος ο πελώριος άντρας, ο πατέρας μου, το ανώτατο δικαιοδοτικό όργανο, μπορεί να ερχόταν σχεδόν άνευ λόγου να με πάρει απ' το κρεβάτι μου τη νύχτα και να με παρατήσει έξω στο κατώφλι, ότι τόσο τιποτένιος ήμουν στα μάτια του.

Αυτό δεν ήταν τότε παρά μόνο μια μικρή αρχή, όμως εκείνη η αίσθηση που με κατέκλυζε συχνά, πως ήμουν ένα τίποτα (μια κατά τ' άλλα ευγενής και γόνιμη αίσθηση), οφείλεται ποικιλοτρόπως στη δική σου επιρροή. Χρειαζόμουν λίγη εμπύχωση, λίγη αβρότητα, να μου κρατάει κάποιος τον δρόμο μου λιγάκι ανοιχτό, όμως εσύ τον έφραζες, με καλές προθέσεις φυσικά, γιατί ήθελες να πάρω άλλο δρόμο. Όμως δεν ήμουν άξιος γι' αυτό. Με εμπύχωνες, φερειπείν, όταν χαιρετούσα στρατιωτικά και παρέλαυνα με σωστό βήμα, όμως εγώ δεν θα γινόμουν ποτέ στρατιώτης, ή με εμπύχωνες όταν κατάφερνα να φάω πολύ ή να πιω και λίγη μπίρα με το φαγητό μου, ή όταν τραγουδούσα μαζί σου τραγούδια που δεν τα καταλάβαινα ή όταν παπαγάλιζα μετά από σένα τις αγαπημένες σου

αποστροφές του λόγου, όμως τίποτε απ' όλα αυτά δεν είχε θέση στο μέλλον μου. Και είναι χαρακτηριστικό το ότι ακόμα και σήμερα εξακολουθείς να με εμψυχώνεις σε κάτι μόνον όταν εμπλέκεσαι κάπως κι εσύ, όταν πρόκειται για κάτι που αφορά άμεσα τον αυτοσεβασμό σου, ο οποίος θίγεται ευθέως από εμένα (με την πρόθεσή μου να παντρευτώ, για παράδειγμα) ή μέσω εμού (όταν, για παράδειγμα, με βρίζει ο Πέπα). Τότε με εμψυχώνεις, μου υπενθυμίζεις ποια είναι η αξία μου, μου λες πως έχω κάθε δικαίωμα σ' έναν καλό γάμο και κατακρίνεις απόλυτα τον Πέπα. Όμως πέρα από το γεγονός ότι στην ηλικία μου η εμψύχωση είναι πια σχεδόν ατελέσφορη, τι να την κάνω αν έρχεται μόνον όταν το ζήτημα δεν αφορά πρωτίστως εμένα.

Γράμμα στον πατέρα

Η συγκλονιστική επιστολή ενός γιου προς τον πατέρα του – από τον συγγραφέα της *Μεταμόρφωσης* και της *Δίκης* και έναν από τους σημαντικότερους συγγραφείς του εικοστού αιώνα.

Στα τέλη του 1919, σε ηλικία 36 ετών και με αφορμή έναν έντονο διαπληκτισμό με τους γονείς του, ο Φραντς Κάφκα γράφει αυτό το γράμμα, σε μια προσπάθεια να κλείσει τους λογαριασμούς του με τον αυταρχικό πατέρα του, τον άνθρωπο που φαντάζει στα μάτια του απόλυτα τυραννικός και παντοδύναμος. Το γράμμα, που δεν έφτασε ποτέ στα χέρια του παραλήπτη του, αποτελεί την πληρέστερη και πιο σημαντική αυτοβιογραφική μαρτυρία που έχει αφήσει ο Κάφκα. Αποτυπώνει τον ψυχισμό του συγγραφέα, ο οποίος ανατέμνει με βλέμμα απόλυτα διεισδυτικό τη σχέση με τον πατέρα του και την ολέθρια επίδρασή της.

Ένα κείμενο προσωπικό, τρυφερό και ευαίσθητο, που συγχρόνως διαθέτει ιδιαίτερη ρητορική και λογοτεχνική αξία, κατέχοντας ξεχωριστή θέση όχι μόνο στην εργογραφία του Κάφκα αλλά και στην παγκόσμια λογοτεχνία.

